

Bezpieczeństwo Bałtyckie

XVIII wiek był przełomowym dla basenu Morza Bałtyckiego. W 1721 roku w Nystad zakończyła się III Wojna Północna. Pokonana Szwecja utraciła status mocarstwa. Jej idea uczynienia z Bałtyku morza wewnętrznego- *Dominium Maris Baltici* legła w gruzach¹. Rzeczpospolita, która w wojnie tej głównie pełniła rolę przedmiotu, a nie podmiotu była spustoszona. Absolutnym zwycięzcą konfliktu okazało się Imperium Rosyjskie. W wyniku tegoż pokoju otrzymało ono większość Inflant. Piotr I Wielki, jego władca, nazwał ten sukces wybiciem okna na świat. Dostęp do inflanckich portów przy jednoczesnym zdruzgotaniu głównych rywali dawał Rosji możliwość całkowitego rozwinięcia swojej potęgi (stali się na przykład czołowym eksporterem drewna i żelaza²). Dla Warszawy moment ten stał się wielkim symbolem utraty suwerenności. W tym czasie w Polsce zaczęły bowiem stacjonować rosyjskie wojska, które z małymi przerwami były obecne nad Wisłą prawie 300 lat (1700-1993 jedyna większa przerwa to niecałe dwudziestolecie międzywojenne). W 1733 roku dopilnowały elekcji Augusta III Sasa³, a w 1764 wyboru na króla Augusta Poniatowskiego⁴. Na koniec w latach 1772, 1793 i 1795 przyczyniły się do zniknięcia Rzeczypospolitej z map świata⁵. Rosyjska potęga miała dominować w tej części Europy praktycznie niepodzielnie, aż do upadku ZSRR.

Lata 1989-1991 były więc przełomowymi dla całego Starego Kontynentu. Szczególnie dotyczyło to Europy Środkowej, Wschodniej i Północnej. W czerwcu 1989 w Polsce odbyły się pierwsze częściowo wolne wybory (w pełni wolne w październiku 1991 roku⁶). W sierpniu na Litwie, Łotwie i Estonii około dwa miliony ich obywateli trzymając się za ręce utworzyło

¹ Narodowe Muzeum Morskie w Gdańsku, Walka o dominację na Bałtyku w XVII wieku, <https://nmm.pl/2014/01/31/walka-o-dominacje-na-baltyku-w-xvii-wieku/> [dostęp: 14.03.2025]

² Zintegrowana Platforma Edukacyjna, III Wojna Północna, <https://zpe.gov.pl/a/przeczytaj/DabKQdIKk> [dostęp: 14.03.2025]

³ Muzeum Historii Polski, Elekcja Augusta III Sasa, <https://muzhp.pl/kalendarium/elekcja-augusta-iii-sasa> [dostęp: 14.03.2024]

⁴ Muzeum Historii Polski, Elekcja Stanisława Augusta Poniatowskiego, <https://muzhp.pl/kalendarium/elekcja-stanislawa-augusta-poniatowskiego> [dostęp: 14.03.2025]

⁵ Polskie Radio, Powstanie Kościuszkowskie i III rozbiór Polski | HISTORIA ŻYWA, <https://www.youtube.com/watch?v=jAk-DTfEU4M> [dostęp: 14.03.2025]

⁶ Muzeum Historii Polski, Pierwsze wolne wybory po komunizmie, <https://muzhp.pl/kalendarium/pierwsze-wolne-wybory-po-komunizmie> [dostęp: 14.03.2025]

Łańcuch Bałtycki⁷, którego celem był protest przeciwko władzy radzieckiej. W listopadzie 1989 roku upadł Mur Berliński⁸. W 1990 roku doszło do zjednoczenia Niemiec. W końcu, w grudniu 1991 roku ostatecznie upadł Związek Radziecki. Kraje, które dotychczas znajdowały się po jego jarzmie stały się wolne. Politycy w regionie czuli jednak, że słabość Rosji nie będzie trwała wiecznie. Rozpoczęli więc starania o wejście do zachodnich Wspólnot Europejskich i obronnego sojuszu NATO. 7 lutego 1992 roku w holenderskim Maastricht podpisany został traktat o Unii Europejskiej, który wszedł w życie 1 listopada 1993 roku⁹. Wzmacniał on więzi stowarzyszeniowe (przede wszystkim jednolity rynek i cztery fundamentalne swobody tej organizacji, czyli przepływu osób, towarów, usług i kapitału) i jednocześnie jasno określał (i potwierdzał Traktaty Rzymskie) zbiór zasad (Kryteria Kopenhaskie¹⁰ z czerwca 1993 roku), po wypełnieniu których można było do niej przystąpić. Członkiem Wspólnot zgodnie z ich założeniami mogło zostać państwo europejskie, demokratyczne, respektujące zasady pluralizmu politycznego i prawa człowieka, w gospodarce oparte na wolnym rynku i jego konkurencyjności oraz zdolne do przyjęcia zasady *acquis communautaire* (wspólnotowego dorobku prawnego).

Perspektywa kształtowania nowej Europy i uczestniczenia we wspólnym rynku skusiła dotychczas neutralnych bałtyckich Skandynawów- Finów i Szwedów (Norwegia i Dania były w NATO od 1949 roku¹¹, a Dania w Unii od 1973¹²). Finlandia, Szwecja, a także Norwegia wyraziły chęć wstąpienia do struktur Unii Europejskiej. W 1994 roku we wszystkich trzech krajach odbyło się referendum, w którym większość Finów i Szwedów poparła pomysł stowarzyszeniowe swoich rządów (Norwegowie odrzucili). 1 stycznia 1995 roku Szwecja i Finlandia oficjalnie stały się członkami Unii Europejskiej¹³. Do tego samego dążyły w tym czasie Polska i kraje bałtyckie. Pierwszym znaczącym dla nich krokiem (i dla wymienionych wyżej Skandynawów także) było partycypowanie w natowskim Partnerstwie dla Pokoju w

⁷ A. Kuczyńska- Zonik, *Litwa, Łotwa i Estonia świętują 30. rocznicę „łańcucha bałtyckiego”*, <https://ies.lublin.pl/komentarze/litwa-lotwa-i-estonia-swietuja-30-rocznice-lancucha-baltyckiego/> [dostęp:14.03.2025]

⁸ Unia Europejska, *Historia Unii Europejskiej 1980-1989*, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1980-89_pl [dostęp: 14.03.2025]

⁹ Unia Europejska, *Historia Unii Europejskiej 1990-1999*, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1990-99_pl [dostęp: 15.03.2025]

¹⁰ Eur-LEX, *Kryteria Kopenhaskie*, <https://eur-lex.europa.eu/PL/legal-content/glossary/accession-criteria-copenhagen-criteria.html> [dostęp: 15.03.2025]

¹¹ Eur-LEX, *NATO (Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego)*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=LEGISSUM:nato> [dostęp: 14.03.2025]

¹² Unia Europejska, *Dania*, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/eu-countries/denmark_pl [dostęp: 14.03.2025]

¹³ Unia Europejska, *Historia Unii Europejskiej 1990-1999*, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1990-99_pl [dostęp: 15.03.2025]

1994 roku. Inicjatywie sojuszu dla państw spoza niego, która miała je zbliżyć politycznie i militarnie. Był to naturalny wybór dla Polski, Litwy, Łotwy i Estonii, ponieważ wzmacniało to więzi z państwami zachodu, zapewniało wzrost poczucia bezpieczeństwa oraz ułatwiało modernizację armii do standardów NATO¹⁴. Finom i Szwedom pozwalało to współpracować z sojuszem ciągle zachowując oficjalnie neutralność na poziomie militarnym. 12 marca 1999 roku Rzeczpospolita w sprawie NATO zrealizowała swoje założenia i stała się pełnoprawnym członkiem sojuszu¹⁵. Bałtowie musieli poczekać jeszcze parę lat, ale w 1999 roku uczestniczyli w misjach sojuszu na Bałkanach, a w 2003 odpowiedzieli na wezwanie USA w sprawie wojny w Iraku¹⁶ (prawie 300 żołnierzy). Zbliżało ich to do sojuszu coraz bardziej. W międzyczasie w poważnym stadium były już rozmowy na temat wstąpienia Polski oraz państw bałtyckich do Unii Europejskiej. Kraje te realizując założenia Kryteriów Kopenhaskich stawały się ustrojowo coraz bliższe wspólnocie, a więc także Szwecji i Finlandii. Rządy prawa, niezależność sądów, wolność słowa, prasy, prawa człowieka i pracownicze, ochrona własności prywatnej oraz wolny rynek zaczęły tworzyć wspólny mianownik zdecydowanej większości regionu bałtyckiego.

26 lutego 2001 roku podpisano Traktat Nicejski, który wszedł w życie 1 lutego 2003 roku. Unia Europejska tworząc go wykazała gotowość do największego w historii tej organizacji rozszerzenia. Przyjętych miało zostać dziesięć nowych państw w tym: Polska, Litwa, Łotwa i Estonia¹⁷. Duże problemy w rozszerzeniu Unii o te kraje (oprócz naturalnej niechęci do tego ruchu ze strony Rosji) budziła kwestia Obwodu Kaliningradzkiego¹⁸. Eksklawa, której w procesie negocjacji nadano specjalne zasady tranzytu przez Litwę by uspokoić rosyjskie zaniepokojenie bliskim już rozszerzeniem się na wschód NATO i Wspólnoty Europejskiej. W Polsce, Litwie, Łotwie i Estonii odbyły się referenda w których większość obywateli wyraziła wolę by wstąpić do Unii Europejskiej. W międzyczasie 29 marca 2004 roku Bałtowie zakończyli proces akcesji do NATO stając się pełnoprawnymi członkami tego sojuszu. 1 maja 2004 roku Polska, Litwa, Łotwa, Estonia oraz sześć innych krajów zostało

¹⁴ NATO, *Partnerstwo Na Rzecz Bezpieczeństwa*, <https://www.nato.int/docu/sec-partnership/sec-partner-pol.pdf> s. 5-6 [dostęp: 14.03.2025]

¹⁵ Ibidem, s. 7-8, [dostęp: 14.03.2025]

¹⁶ P. Szymański, *Między kontynuacją a adaptacją: polityka bezpieczeństwa i siły zbrojne państw bałtyckich*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2015-11-24/miedzy-kontynuacja-a-adaptacja-polityka-bezpieczenstwa-i-sily> [dostęp: 14.03.2025]

¹⁷ Unia Europejska, *Historia Unii Europejskiej 2000-2009*, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/2000-09_pl [dostęp: 15.03.2025]

¹⁸ M. Cordes, *Moscow's tool of confrontation in the Baltic Sea region* [w:] *New Eastern Europe*, Styczeń-Marzec 2025

przyjętych do Unii Europejskiej¹⁹. Morze Bałtyckie w coraz większym stopniu stawało się wewnętrznym akwenem stowarzyszonych. Polskę, Bałtów i Skandynawów ze Szwecji i Finlandii od tego momentu zaczęły łączyć silne więzi gospodarcze, wspólny rynek, bezpieczeństwo i stosunek do praw człowieka, i wiele innych aspektów.

W 2009 roku z inicjatywy Polski i Szwecji²⁰, pod kuratelą unijną, utworzono Partnerstwo Wschodnie²¹. Było ono odpowiedzią na rosnące zagrożenie ze strony Rosji (która ciągle zwracała uwagę na rozszerzanie zachodnich sojuszy w jej stronę) szczególnie po jej wojnie z Gruzją w 2008 roku. Celem programu było ułatwienie przystąpienia do stowarzyszenia kolejnym krajom. Państwami do których kierowano zaproszenie były Ukraina, Białoruś, Gruzja, Mołdawia, Armenia i Azerbejdżan²². Mocno w inicjatywie udzielały się kraje Bałtyckie, a Finlandia z uwagi na długą bezpośrednią granicę z Rosją oficjalnie zachowywał neutralność (lecz wspierała inicjatywę w ramach Unii). Najsilniejszy efekt Partnerstwo osiągnęło w Ukrainie, która już w 2005 roku przy okazji Pomarańczowej Rewolucji obrała kurs na zbliżenie z Unią²³. W Ukrainie, którą Rosja uważała za swoją wyłączną strefę wpływów. W 2013 roku toczący swoje spory z Moskwą, za pomocą umowy stowarzyszeniowej z Unią prorosyjski prezydent Ukrainy- Wiktor Janukowycz najpierw zapowiedział, że ją podpisze, a później odwrócił się od tego. Wywołał tym oburzenie w kraju. Emocje obywateli uruchomiły ruch społeczny znany pod nazwą Euromajdanu, który obalił tegoż prezydenta i obrał kurs na współpracę z Zachodem²⁴. Rosja w odpowiedzi na te wydarzenia rozpoczęła inwazję, która zaowocowała przejściem przez nią kontroli nad większością Donbasu, Ługańska i całym półwyspem Krymskim. Wojna zbliżała się do Europy. Od 2014 roku zarówno Krym, jak i Kaliningrad zaczęły pełnić rolę bastionów armii rosyjskiej. Są one regularnie od tego czasu dozbrajane. Dodatkowo na Krymie stacjonuje Flota Czarnomorska, a w Obwodzie Kaliningradzkim Bałtycka²⁵.

¹⁹ Unia Europejska, Historia Unii Europejskiej 2000-2009, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/2000-09_pl [dostęp: 15.03.2025]

²⁰ Ośrodek Informacji i Dokumentacji Europejskiej, *Partnerstwo Wschodnie*, https://oide.sejm.gov.pl/oide/index.php?option=com_content&view=article&id=14781&Itemid=831 [dostęp: 14.03.2025]

²¹ Rada Unii Europejskiej, *Partnerstwo Wschodnie*, <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/eastern-partnership/> [dostęp: 15.03.2025]

²² Ośrodek Informacji i Dokumentacji Europejskiej, *Partnerstwo Wschodnie*, https://oide.sejm.gov.pl/oide/index.php?option=com_content&view=article&id=14781&Itemid=831 [dostęp: 14.03.2025]

²³ J. Hrycak, *Ukraina. Wyrwać się z przeszłości*, MCK, Kraków 2023, s. 505-508

²⁴ Ibidem, s. 512-514

²⁵ M. Cordes, *Moscow's tool of confrontation in the Baltic Sea region* [w:] New Eastern Europe, Styczeń-Marzec 2025

Wzrost moskiewskiego imperializmu w rejonie Bałtyku wywoływał coraz większe obawy. Budowa Nord Streamów (pierwszy lata 2005-2012, drugi 2015-2021²⁶) czyli bezpośrednich sieci gazowych z Rosji do Niemiec biegnących dnem tegoż morza pozwalał omijać jej tranzyt przez wszystkie państwa regionu Europy Środkowo-Wschodniej. Dawało to Rosji imadło ekonomiczne na systemy gospodarcze tych państw. W związku z tym zagrożeniem w regionie zaczęły pojawiać się terminale LNG pozwalające dywersyfikować źródła dostaw gazu²⁷. W Polsce takowy powstał w Świnoujściu (otwarty w 2015 roku), na Litwie w Kłajpedzie²⁸ (pod koniec 2014), a w Szwecji w Nynäshamn (2011) i Lysekil²⁹ (2014). 11 grudnia 2018 roku Rzeczpospolita by zwiększyć jeszcze bezpieczeństwo energetyczne i niejako antycypując przyszłe wydarzenia podpisała umowę z Danią w sprawie budowy gazociągu Baltic Pipe³⁰. Po trwających blisko pół roku protestach (2020-2021) po sfałszowaniu wyborów na Białorusi (stłumionych krwawo) przez rządzącego tam autokratę- Aleksandra Łukaszenkę kraj ten osadził się mocno w strefie wpływów moskiewskich. W 2021 roku Rosja z Białorusią przeprowadziły potężne manewry Zapad 2021 w ramach, których ćwiczono potencjalny atak na kraje Bałtyckie³¹. 24 lutego 2022 Rosja dokonała zbrojnej inwazji na dryfującą politycznie w stronę Zachodu Ukrainę (w efekcie czego Kaliningrad jeszcze jeszcze bardziej został rozbudowany jako twierdza wojskowa³²). Wydarzenie to wywołało reakcję ze strony neutralnych dotychczas militarnie Szwedów i Finów. Kraje te postanowiły dołączyć do NATO. Finlandia oficjalnie weszła do sojuszu 4 kwietnia 2023 roku³³, a Szwecja 11 marca 2024³⁴. Pozwoliło to znacznie rozwinąć możliwości obronne regionu. Zwiększono więc

²⁶ J. Wiech, *Nord Stream 2. Gazociąg, który pomógł Rosji w wojnie*, [ANALIZA]

<https://energetyka24.com/gaz/analizy-i-komentarze/nord-stream-2-gazociag-ktory-pomogl-rosji-w-wojnie-analiza> [dostęp: 14.03.2025]

²⁷ M. Paszkowski, *Terminale LNG w Europie Środkowej: znaczenie i funkcjonowanie*,

<https://ies.lublin.pl/komentarze/kies-1035/> [dostęp: 14.03.2025]

²⁸ J. Hyndle-Hussein, *Litewski terminal LNG – Independence?*

<https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-11-05/litewski-terminal-lng-independence> [dostęp: 14.03.2025]

²⁹ M. Skarżyński, *Terminale LNG w polityce energetycznej Szwecji*,

https://www.cire.pl/pliki/2/2018/lng_szwecja_mirek.pdf [dostęp: 14.03.2025]

³⁰ ISAP- Internetowy System Aktów Prawnych, *Dz.U. 2019 poz. 673*,

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20190000673> [dostęp: 14.03.2025]

³¹ A. M. Dyner, *Zapad 2021 - kompleksowe ćwiczenia wymierzone w państwa NATO*,

<https://www.pism.pl/publikacje/zapad-2021%C2%A0-kompleksowe-cwiczenia-wymierzone-w%C2%A0panstwa-nato> [dostęp: 14.03.2025]

³² M. Cordes, *Moscow's tool of confrontation in the Baltic Sea region* [w:] *New Eastern Europe*, Styczeń-Marzec 2025

³³ J. Gotkowska, J. Tarociński, *Finlandia trzydziestym pierwszym państwem członkowskim NATO*,

<https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2023-04-04/finlandia-trzydziestym-pierwszym-panstwem-czlonkowskim-nato> [dostęp: 14.03.2025]

³⁴ W. Lorenz, *Szwecja została członkiem NATO*, <https://www.pism.pl/publikacje/szwecja-zostala-czlonkiem-nato> [dostęp: 14.03.2025]

intensywność i wielkość cyklicznych manewrów BALTOPS³⁵ oraz rozwinięto militarną inicjatywę obronną Aurora³⁶. Państwa regionu patrolują także akwen Bałtyku zwalczając flotę cienia za pomocą, której Rosja próbuje omijać sankcje nałożone na nią po ataku na Ukrainę³⁷. Baltic Pipe uruchomiony został 1 października 2022 roku co okazało się kluczową inwestycją dla Polski³⁸. W 2023 i 2024 roku Finlandia dla własnego bezpieczeństwa uruchomiła swoje terminale LNG w Inkoo i Haminie³⁹. 9 lutego 2025 roku Litwie, Łotwie i Estonii udało wpiąć się do sieci energetycznej Unii Europejskiej odcinając kolejne potencjalne narzędzi wpływu rosyjskiego⁴⁰.

Wygląda więc na to, że nauczone historycznymi błędami państwa regionu Morza Bałtyckiego: Litwa, Łotwa, Estonia, Polska, Szwecja i Finlandia wyciągnęły wnioski i w ostatnich 30 latach znacząco wzmocniły wzajemne więzi. Zbliżone poprzez uczestnictwo w NATO (Bałtyk stał się wręcz wewnętrznym morzem sojuszu) i wspólnym rynku Unii Europejskiej w procesie ewolucji stosunków międzynarodowych na wielu płaszczyznach wypracowały mocne porozumienia. W 2000 roku powstał format kooperacji określany nazwą *Nordic-Baltic Eight* (NB8). Uczestniczą w nim kraje bałtyckie: Litwa, Łotwa, Estonia oraz Skandynawowie: Islandia, Dania, Norwegia, Szwecja, Finlandia⁴¹. Do współpracy lub dołączenia do tego formatu dąży Polska. Dlatego też pod koniec listopada 2024 roku premier Donald Tusk odwiedził Szwecję⁴². Były już szef Biura Bezpieczeństwa Narodowego (zaufany człowiek prezydenta Andrzeja Dudy) Jacek Siewiera także określał niejednokrotnie w swoich

³⁵ A. Skrzypek, BALTOPS 24 - największe manewry NATO na Bałtyku, <https://defence24.pl/polityka-obronna/baltops-24-najwieksze-manewry-nato-na-baltyku> [dostęp: 14.03.2025]

³⁶ Ł. Zalesiński, "Aurora" Startuje <https://polska-zbrojna.pl/home/articleshow/39453?t=-Aurora-startuje> [dostęp: 14.03.2025]

³⁷ J. Onsat, Baltic, Nordic States Intensify Crackdown against Russia's 'Shadow Fleet', https://www.rigzone.com/news/baltic_nordic_states_intensify_crackdown_against_russias_shadow_fleet-19-dec-2024-179072-article/ [dostęp: 14.03.2025]

³⁸ Gaz-System, GAZ-SYSTEM – pierwsza rocznica uruchomienia Baltic Pipe, <https://www.gaz-system.pl/pl/dla-mediow/komunikaty-prasowe/2023/pazdziernik/06-10-2023-gaz-system-pierwsza-rocznica-uruchomienia-baltic-pipe.html> [dostęp: 14.03.2025]

³⁹ M. Gibała, LNG kluczem do stabilnych cen gazu w Finlandii tej zimy, <https://biznesalert.pl/lng-kluczem-do-stabilnych-cen-gazu-w-finlandii-tej-zimy/> [dostęp: 14.03.2025]

⁴⁰ M. Jakubik, S. Nies, Bałtowie synchronizują sieci z Europą. Koniec zależności od Rosji, <https://www.rp.pl/opinie-ekonomiczne/art41780131-baltowie-synchronizuja-sieci-z-europa-koniec-zaleznosci-od-rosji> [dostęp: 14.03.2025]

⁴¹ Republic of Estonia Ministry of Foreign Affairs, *Nordic-Baltic Cooperation (NB8)*, <https://www.vm.ee/en/international-relations/regional-cooperation/nordic-baltic-cooperation-nb8> [dostęp: 14.03.2025]

⁴² Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Polska i Szwecja – nowe porozumienie o strategicznym partnerstwie, <https://www.gov.pl/web/premier/polska-i-szwecja--nowe-porozumienie-o-strategicznym-partnerstwie> [dostęp: 14.03.2025]

wypowiedziach, że bezpieczeństwo Polski jest zależne od współpracy w rejonie Bałtyku⁴³. Był on z resztą i jest łączony ze stanowiskiem przedstawiciela Rzeczypospolitej w inicjatywie określanej jako Nordic-Baltic-Poland⁴⁴ (NBP). Sojusz ten może być kluczem dla stabilności regionu⁴⁵. Mocno zainteresowana współpracą z państwami tego regionu jest także Wielka Brytania (choćaby we wspomnianej wcześniej Aurorze). Perspektywa rozwoju tej inicjatywy wydaje się więc niezwykle ciekawa i kluczowa dla bezpieczeństwa Polski. Warto więc w tym kontekście obserwować kolejne ruchy poszczególnych państw i sytuację międzynarodową.

Bibliografia:

- Narodowe Muzeum Morskie w Gdańsku, *Walka o dominację na Bałtyku w XVII wieku*, <https://nmm.pl/2014/01/31/walka-o-dominacje-na-baltyku-w-xvii-wieku/>
- Zintegrowana Platforma Edukacyjna, *III Wojna Północna*, <https://zpe.gov.pl/a/przeczytaj/DabKQdIKk>
- Muzeum Historii Polski, *Elekcja Augusta III Sasa*, <https://muzhp.pl/kalendarium/elekcja-augusta-iii-sasa>
- Muzeum Historii Polski, *Elekcja Stanisława Augusta Poniatowskiego*, <https://muzhp.pl/kalendarium/elekcja-stanislaw-augusta-poniatowskiego>
- Polskie Radio, *Powstanie Kościuszkowskie i III rozbiór Polski | HISTORIA ŻYWA*, <https://www.youtube.com/watch?v=jAk-DTfEU4M>
- Muzeum Historii Polski, *Pierwsze wolne wybory po komunizmie*, <https://muzhp.pl/kalendarium/pierwsze-wolne-wybory-po-komunizmie>
- A. Kuczyńska-Zonik, *Litwa, Łotwa i Estonia świętują 30. rocznicę „łańcucha bałtyckiego”*, <https://ies.lublin.pl/komentarze/litwa-lotwa-i-estonia-swietuja-30-rocznice-lancucha-baltyckiego/>
- Unia Europejska, *Historia Unii Europejskiej 1980-1989*, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1980-89_pl
- Unia Europejska, *Historia Unii Europejskiej 1990-1999*, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1990-99_pl
- Unia Europejska, *Historia Unii Europejskiej 2000-2009*, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/2000-09_pl
- Unia Europejska, *Dania*, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/eu-countries/denmark_pl
- Eur-LEX, *Kryteria Kopenhaskie*, <https://eur-lex.europa.eu/PL/legal-content/glossary/accession-criteria-copenhagen-criteria.html>
- Eur-LEX, *NATO (Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego)*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=LEGISSUM:nato>
- NATO, *Partnerstwo Na Rzecz Bezpieczeństwa*, <https://www.nato.int/docu/sec-partnership/sec-partner-pol.pdf>
- P. Szymański, *Między kontynuacją a adaptacją: polityka bezpieczeństwa i siły zbrojne państw bałtyckich*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2015-11-24/miedzy-kontynuacja-a->

⁴³ Business Insider, *Szef BBN: Bałtyk kluczowy dla bezpieczeństwa Europy. Potrzebne wspólne działania*, <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/szef-bbn-baltyk-kluczowy-dla-bezpieczenstwa-europy-potrzebne-wspolne-dzialania/9x6jdb8> [dostęp: 14.03.2025]

⁴⁴ Onet, *Jacek Siewiera ma otrzymać ważne stanowisko. Odegra rolę w tworzeniu nowej instytucji*, <https://wiadomosci.onet.pl/kraj/jacek-siewiera-otrzyma-znaczace-stanowisko-odegra-role-w-tworzeniu-nowej-instytucji/l35ecfq> [dostęp: 14.03.2025]

⁴⁵ D. Szacawa, *Polityka północna Polski a współpraca nordycko-bałtycka*, <https://ies.lublin.pl/komentarze/polityka-polnocna-polski-a-wspolpraca-nordycko-baltycka/> [dostęp: 14.03.2025]

adaptacja-polityka-bezpieczenstwa-i-sily

M. Cordes, *Moscow's tool of confrontation in the Baltic Sea region* [w:] *New Eastern Europe*, Styczeń-Marzec 2025 Ośrodek Informacji i Dokumentacji Europejskiej, Partnerstwo Wschodnie,

https://oide.sejm.gov.pl/oide/index.php?option=com_content&view=article&id=14781&Itemid=831

Rada Unii Europejskiej, *Partnerstwo Wschodnie*, <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/eastern-partnership/>

J. Hrycak, Ukraina. *Wyrwać się z przeszłości*, MCK, Kraków 2023

J. Wiech, *Nord Stream 2. Gazociąg, który pomógł Rosji w wojnie*, [ANALIZA]

<https://energetyka24.com/gaz/analizy-i-komentarze/nord-stream-2-gazociag-ktory-pomogl-rosji-w-wojnie-analiza>

M. Paszkowski, *Terminale LNG w Europie Środkowej: znaczenie i funkcjonowanie*,

<https://ies.lublin.pl/komentarze/kies-1035/>

J. Hyndle-Hussein, *Litewski terminal LNG – Independence?*

<https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-11-05/litewski-terminal-lng-independence>

M. Skarżyński, *Terminale LNG w polityce energetycznej Szwecji*,

https://www.cire.pl/pliki/2/2018/lng_szwecja_mirek.pdf ISAP- Internetowy System Aktów Prawnych, Dz.U. 2019 poz. 673, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20190000673>

A. M. Dyner, *Zapad 2021 - kompleksowe ćwiczenia wymierzone w państwa NATO*,

<https://www.pism.pl/publikacje/zapad-2021%C2%A0-kompleksowe-cwiczenia-wymierzone-w%C2%A0panstwa-nato>

J. Gotkowska, J. Tarociński, *Finlandia trzydziestym pierwszym państwem członkowskim NATO*,

<https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2023-04-04/finlandia-trzydziestym-pierwszym-panstwem-czlonkowskim-nato>

W. Lorenz, *Szwecja została członkiem NATO*, <https://www.pism.pl/publikacje/szwecja-zostala-czlonkiem-nato>

A. Skrzypek, *BALTOPS 24 - największe manewry NATO na Bałtyku*, <https://defence24.pl/polityka-obronna/baltops-24-najwieksze-manewry-nato-na-baltyku>

Ł. Zalesiński, *"Aurora" Startuje*, <https://polska-zbrojna.pl/home/articleshow/39453?t=-Aurora-startuje>

J. Onsat, Baltic, *Nordic States Intensify Crackdown against Russia's 'Shadow Fleet'*,

https://www.rigzone.com/news/baltic_nordic_states_intensify_crackdown_against_russias_shadow_fleet-19-dec-2024-179072-article/

Gaz-System, *GAZ-SYSTEM – pierwsza rocznica uruchomienia Baltic Pipe*, <https://www.gaz-system.pl/pl/dla-mediow/komunikaty-prasowe/2023/pazdziernik/06-10-2023-gaz-system-pierwsza-rocznica-uruchomienia-baltic-pipe.html>

M. Gibała, *LNG kluczem do stabilnych cen gazu w Finlandii tej zimy*, <https://biznesalert.pl/lng-kluczem-do-stabilnych-cen-gazu-w-finlandii-tej-zimy/>

M. Jakubik, S. Nies, *Bałtowie synchronizują sieci z Europą. Koniec zależności od Rosji*,

<https://www.rp.pl/opinie-ekonomiczne/art41780131-baltowie-synchronizuja-sieci-z-europa-koniec-zaleznosci-od-rosji>

Republic of Estonia Ministry of Foreign Affairs, *Nordic-Baltic Cooperation (NB8)*,

<https://www.vm.ee/en/international-relations/regional-cooperation/nordic-baltic-cooperation-nb8>

Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, *Polska i Szwecja – nowe porozumienie o strategicznym partnerstwie*,

<https://www.gov.pl/web/premier/polska-i-szwecja--nowe-porozumienie-o-strategicznym-partnerstwie>

Business Insider, *Szef BBN: Bałtyk kluczowy dla bezpieczeństwa Europy. Potrzebne wspólne działania*,

<https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/szef-bbn-baltyk-kluczowy-dla-bezpieczenstwa-europy-potrzebne-wspolne-dzialania/9x6jdb8>

Onet, *Jacek Siewiera ma otrzymać ważne stanowisko. Odegra rolę w tworzeniu nowej instytucji*,

<https://wiadomosci.onet.pl/kraj/jacek-siewiera-otrzyma-znaczace-stanowisko-odegra-role-w-tworzeniu-nowej-instytucji/135ecfq>

D. Szacawa, *Polityka północna Polski a współpraca nordycko-bałtycka*,

<https://ies.lublin.pl/komentarze/polityka-polnocna-polski-a-wspolpraca-nordycko-baltycka/>